

شب قدر؛ شب تعیین سرنوشت

دعا بدیل و جانشین تلاش و فعالیت و علت مستقلى در انجام شدن کارها نیست، انسان باید در کنار دعا کار هم بکند، مگر در وقت اضطرار و ناامیدی از تلاش و اسباب عادى.

دعا بدیل و جانشین تلاش و فعالیت و علت مستقلى در انجام شدن کارها نیست، انسان باید در کنار دعا کار هم بکند، مگر در وقت اضطرار و ناامیدی از تلاش و اسباب عادى.

به گزارش خبرنگار مهر، امشب نخستین شب از لیالی مبارکه قدر است. شب قدر، پراح ترین و پررمز و رازترین شب ها در گردونه زمان است که قلم ها در وصفش می شکنند، زبان ها از توصیفش قاصرند و عقل در فهم آن مبهوت و متحیر می ماند؛ شبی که به فرموده امام صادق (ع) قلب رمضان به شمار می آید. شب قدر فرصتی است زرین و طلایی برای شست و شوی آینه دل. آن شب بهترین فرصت است تا خوبی ها را جایگزین بدی ها کرد.

استاد شهید آیت الله مرتضی مطهری در خصوص فضیلت شب قدر در کتاب آشنایی با قرآن در پاسخ به این سوال که آیا این شب قدر که از هزار شب بالاتر است، یک شب در عالم بوده و آن همان شبی بوده که قرآن بر پیغمبر نازل شد و دیگر شب قدری در عالم نبوده است می گوید: البته از علمای شیعه کسی نگفته است. این حرف به دلیل خود آیه قرآن حرف نادرستی است، که عرض خواهیم کرد. بسیاری از اهل تسنن گفته اند شب قدر بیش از یک شب بوده، ولی اختصاص دارد به دوره پیغمبر اکرم؛ تا پیغمبر بود شب قدر در هر سالی بود، پیغمبر که رفت شب قدر هم رفت. این هم حرف بی حسابی است. پس شب قدر ادامه دارد. قبل از پیغمبر چگونه؟ آیا قبل از پیغمبر شب قدر بوده یا نبوده؟ خود پیغمبر فرمود: هر پیغمبری که آمده شب قدر وجود داشته. بله، یک مسئله هست: آیا قبل از اینکه آدم و پیغمبری روی زمین پیدا شود شب قدر بوده یا نبوده؟ این دیگر محل تردید است. به بیانی که عرض [خواهم کرد] شب قدر شب ولّی کامل است در هر زمانی؛ شب قدر یعنی شب انسان کامل. حال از خود قرآن چه می فهمیم؟ اولاً قرآن در سوره قدر فرمود: «لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» و فرمود: «لَيْلَةُ الْقَدْرِ كَانَتْ خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» (شب قدر بهتر از هزار ماه بود)، در حالی که اگر شب قدر فقط یک شب در زمان گذشته بود باید این طور می گفت (به صورت گذشته).

شب قدر؛ شب تعیین سرنوشت

بالاتر آنکه بعد از اینکه به صورت ماضی می گوید: قرآن را در شب قدر نازل کردیم، یعنی بعد از آنکه نزول قرآن را در یک شب قدر به صورت ماضی بیان می کند، به صورت فعل مضارع که دلالت بر دوام و استمرار دارد می فرماید: «تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ»؛ در این شب فرشتگان و روح به اجازه پروردگارشان به زمین نازل می شوند. شبی است که میان زمین و آسمان پیوند و ارتباط برقرار می شود، شب برقراری ارتباط میان زمین و آسمان است، آن هم نه یک ملک و دو ملک، بلکه ملائکه فرود می آیند و روح فرود می آید. می فرماید: «فرود می آیند» نه «فرود آمدند»؛ کما اینکه در سوره دخان هم فرمود: «فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ» (دخان، ۴) و فرمود «فُرِقَ» یا «أُفْرِقَ»؛ یعنی اینجا هم فعل مضارع است: هر امر به هم بسته ای از یکدیگر باز می شود.

این است که ائمه اطهار فرموده اند: از اهل تسنن بپرسید قرآن که می گوید «در شب قدر که ملائکه و روح فرود می آیند» به چه کسی فرود می آیند؟ آیا ملائکه و روح که فرود می آیند به زمین فرود می آیند یا بر دل فرود می آیند؟ اینها بر دل انسان کامل فرود می آیند: «نَزَّلَ بِهِ الرُّوحَ الْأَمِينُ - عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ» (شعراء، ۱۹۳-۱۹۴). ملائکه بر قلب انسان فرود می آیند، تا انسانی روی زمین نباشد که در این مرحله و دارای آن درجه از کمال باشد که ملائکه بر قلب او فرود بیایند، اصلاً فرود آمدن ملائکه معنی ندارد. این مطلب صد در صد درست است. پس شب قدر شب انسان کامل است.

حال، شب قدر کدام شب است؟ در روایات تعیین نکرده اند که شب قدر دقیقاً کدام شب است و تعمدی در کار بوده. در راز اینکه چرا شب قدر را تعیین نکرده اند، علما حرف ها زده اند. آیا شب قدر شب نوزدهم است یا شب بیست و یکم و یا شب بیست و سوم؟ یکی از تعبیر در روایات این است که در شب نوزدهم یک سلسله مسائل تعیین می شود، بعد در شب بیست و یکم اینها ابرام می شود (محکم و تأیید می شود) و بعد در شب بیست و سوم به مرحله امضا و حتمیت می رسد.

دعا بدیل و جانشین تلاش و فعالیت و علت مستقلى در انجام شدن کارها نیست، انسان باید در کنار دعا کار هم بکند، مگر در وقت اضطرار و ناامیدی از تلاش و اسباب عادى.

احتمال دیگر در علت تعیین نکردن شب قدر این است که شب قدر هر سال به آن امام تعلق دارد و بستگی دارد به وضع امام در

آن سال؛ یک سال ممکن است امام در شب نوزدهم دوره اش را به پایان برساند و در این شب نزول ملائکه بر او بشود، و سال دیگر ممکن است در شب بیست و یکم یا بیست و سوم. علی الظاهر از شب نوزدهم زودتر نمی شود و این کار بالاخره یا در شب نوزدهم یا در شب بیست و یکم و یا در شب بیست و سوم صورت می گیرد.

شب تعیین سرنوشت

امام موسی صدر رهبر شیعیان لبنان که پس از درگذشت علامه سیدعبدالحسین شرف الدین، رهبری دینی و اجتماعی مردم صور و پس از آن شیعیان لبنان را برعهده گرفت در مقاطع گوناگون و با استفاده از فرصت مناسبت های دینی و آئینی تلاش می کرد ضمن آشنایی طبقات مختلف مردم شیعه لبنانی با اعتقادات دینی و مذهبی، یاری کننده آنها در موج های سنگین تبلیغاتی ادیان و مذاهب دیگر باشد. متن زیر سخنرانی امام موسی صدر در شب قدر است که در جلد یازدهم مجموعه «گام به گام با امام» منتشر شده است:

شب قدر طبق آنچه از این آیه کریمه استفاده می شود، شب نزول قرآن است و قدر بودن آن به این اعتبار است که احکام و تعالیم و حلال و حرام و هر آنچه به انسان و اصلاح امور او مربوط است در این شب نازل شده است. بار دیگر به این آیه گوش کنید: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ.» یعنی خداوند تبارک و تعالی، هنگام نازل کردن قرآن، در مقام انذار و دعوت بوده، نه در مقام آفریدن و ایجاد امور تکوینی. پس آنچه در این شب نازل شده، عبارت است از دعوت و رسالتی از جانب خداوند. سپس اضافه می کند: «فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ.» یعنی در این شب هر امر محکمی به تفصیل شرح و تبیین می شود. امور محکم کدام اند؟ آیا مراد امور تکوینی و یا روزی و یا عمر و سعادت و بدبختی جوامع است؟ خود قرآن کریم با اضافه کردن آیات دیگر، آن را توضیح می دهد: «أَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ. رَحْمَةً مِّنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.» پس امر محکمی که در این شب مبارک تفصیل داده می شود، امری است که با مرسل و مبشّر و دعوت کننده و انذاردهنده بودن خداوند مناسبت دارد.

شب قدر؛ شب تعیین سرنوشت

از این آیات چنین می فهمیم که منظور از امور محکم و انزال در قرآن، احکام حرام و حلال و تعالیم فرستاده شده برای سعادت بشر و شمول قرآن نسبت به این مسائل است. پس شب قدر، در منطق قرآن کریم، یعنی شب نزول قرآن، شب تدوین قانون اساسی بشر، شب تبیین حقایق و احکام شرعی، شبی که خداوند تبارک و تعالی بر بندگان منت نهاده و تعالیمی به آنان هدیه کرده که مایه سعادت آنان است و هماهنگی آنان را با طبیعت و کمال آنان را در ابعاد گوناگون وجودشان تأمین می کند.

این مفهوم شب قدر از منظر قرآن کریم است که در سوره قدر نیز آمده است: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ. وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ. لَيْلَةُ الْقَدْرِ حَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ.»

وجه تمایز شب قدر از هزار ماه مذکور در قرآن و برتری دادن این شب بر آن هزار ماه، همانطور که سیوطی (رحمة الله علیه) در الدر المنثور گفته، این است که رسول خدا (ص) در رؤیا یا در مقام وحی دید که دشمنانش از منبر او بالا می روند و ناراحت شد. البته این ناراحتی بدان سبب نبود که دشمنان آن حضرت، مقدرات امت اسلامی را در دست بگیرند، بلکه او از تحریف قرآن و احکام خدا به دست آنان نگران بود. همانگونه که در طی مدت هشتاد سال، یعنی هزار ماه، این مسیر را پیمودند. خداوند به پیامبرش تسلی و دلداری می دهد و می گوید: درست است که ما از روی مصلحت ها و حکمت هایی چنین مقدر کرده ایم که دشمنان تو و دشمنان اسلام، به مدت هشتاد سال، بر این امت حکم برانند، ولی تأثیر آنان بر این امت و بر تاریخ آن و بر سرنوشت ابدی مسلمانان، کمتر از تأثیر این شب، یعنی شب نزول قرآن، خواهد بود.

وقتی میان تأثیر این شب و تأثیر هشتاد سال حکومت دشمنان رسول خدا (ص) بر این امت، از نظر تاریخی و انسانی مقایسه ای بکنیم، این شب بر هزار ماه و بلکه بیشتر از آن برتری خواهد داشت.

این مفهوم در آیه دیگری نیز وجود دارد. خداوند تأکید می کند: «إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ.» هر قدر تحریف کنندگان و فرصت طلبان دین اسلام، سعی در تحریف سخنان خداوند داشته باشند، تأثیر وجود قرآن و تأثیر این شب بر امت اسلامی بیشتر از آن خواهد بود.

بنابراین، شب قدر از دیدگاه قرآن کریم، تنها در یکی از معانی آن به کار نرفته است. این شب، شب نزول قرآن است. اما روایات صحیح تأکید می کنند که شب قدر یک شب نیست، بلکه تا وقتی امت اسلامی باقی است، استمرار دارد. اینجاست که این روایات، باب تفکر را در معانی دیگر نیز به روی ما می گشایند. البته می توان طبق همان مفهوم اول، استمرار شب قدر را چنین

توجیه کرد که منظور از آن، باقی ماندن خاطره و یاد شب قدر است.

یعنی مسلمانان هر ساله شب نزول قرآن را احیا می کنند و به تعالیم آن باز می گردند و یاد آن را در دل های خود زنده کنند تا بتوانند وضعیت خود و حال و روز خود را محک بزنند و نقاط انحراف را کشف و آن را اصلاح کنند و افکار نو و مسائل روز و قضایای جاری را بر قرآن کریم عرضه بدارند.

می توان معنای دیگری را از شب قدر برداشت کرد که با دعا مرتبط است. زیرا وقتی به آیات مربوط به روزه نگاه می کنیم، می بینیم که آیه دعا در لابه لای آیات روزه آمده است. آیه دعا این است: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي قُلِّبِي قَرِيبًا أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ.» این آیه در کنار آیات روزه آمده که تأکید می کند بر اینکه ماه رمضان ماه دعاست و روزه و بی توجهی به بدن و وانهادن نیازهای مادی و کناره گیری موقت از دنیا و خواسته های زمینی با نزدیکی به خدا و رو آوردن به درگاه او و استجاب دعا، رابطه تنگاتنگی دارد، و به همین سبب، پیامبر (ص) در خطبه خود به بسیار دعا کردن در این ماه سفارش کرده است.

طبیعی است که دعا، به طور کلی، باید بجا و در محل خودش انجام بگیرد. گفتیم که دعا بدیل و جانشین تلاش و فعالیت و علت مستقلى در انجام شدن کارها نیست. انسان باید در کنار دعا کار هم بکند، مگر در وقت اضطرار و ناامیدی از تلاش و اسباب عادى. در این وقت، طبق گفته قرآن می تواند به دعا هم تکیه کند: «أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ.» پس با دعا می توان سرنوشت را تعیین و نیازها را برطرف کرد.

این مفهوم بهتر از مفهوم مشهور و شایع شب قدر است که می گوید، انسان در این شب، هر دعایی بکند، مستجاب می شود. این مفهوم مطابق با تعالیم اسلامی نیست. در خصوص کاری که بتوان آن را با سعی و تلاش انسانی انجام داد، جایی برای دعا کردن وجود ندارد و در خصوص کاری که انسان از انجام دادن آن درمانده می شود و همه تلاش خود را به کار می گیرد، ولی به نتیجه نمی رسد، دعا کردن بجاست. بنابراین، دعا اگر بجا باشد، در شب قدر مستجاب خواهد شد و جای آن اضطرار یا مقارنت دعا با عمل است.

شب قدر شب تعیین سرنوشت است و چه بسا انسان در نتیجه روزه بتواند آینده خود را رقم بزند. بر این معنا در سوره شمس تأکید شده است: «وَتَنفَسْ وَمَا سَوَّاهَا. فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا.» هر کس نفس خود را تزکیه کند، رستگار می شود و سعادت مندی آینده انسان در گرو تزکیه نفس است و همانطور که می دانیم، روزه داری هم نوعی تزکیه نفس به شمار می رود. این همان معنای سوم و نزدیکترین معنای به حقیقت شب قدر و مفهوم استمرار آن در میان امت اسلامی است.